

REGINA COELI

MAGAJNA BOGOMIR

Zaprosil sem Zoro, naj mi pove, kako je bilo takrat, ko so jo zaprli skoraj za leto dni v Regina coeli. Zora pa je molčala, le pogled ji je zbežal nekam daleč, za hip se je prikazal v njenih zenicah ogenj, ki sem ga opazil malokdaj.

Vzpela sem se k lini in gledam na Janikul. Jesen umira. Pomlad je umrla to leto. To leto? Strahotno dolge so ure. Teko polagoma — te ure. Vsaka je kot blazna večnost. Umrlo je poletje. Kedaj? Sedaj umira jesen. Več kot eno življenje je dolgo to proketo leto. Kot eno življenje? Kot eno dolgo neskončno umiranje. Stara sem sedemnajst let. V tej dobi so deklice svobode polne solnca in ljubezni. Jaz pa živim blazno življenje, stisnjeno v mrzli objem umiranja, smrti.

Tako umira polagoma jesen. Tudi zunaj. Gledam na Janikul. Z dreves padajo listi — kadarkoli se vzpnem k lini — padajo listi — rumeni — mrtvi. Padajo neslišno in žalostno. Garibaldijev spomenik je pokrit z rumenimi listi. Nekam v daljne dni se je izgubila mladost, koprnenje, smeh. Starka sem stara sedemnajst let. Zame ni ljubezni in koprnenja.

V sivem steklu okna vidim svoj obraz. Jok je zarisal črne lise pod očmi. Tema je napodila rdečico z lic, ki so čudno bela kot barva voska, kot barva mrliča. Blaznost sije v zenicah in se bojim pogledati vanje, v teh zenicah, ki so živo gorele izza sinjega okvirčka nekoč.

Sestra Nina mi je prepovedala vzpenjati se k lini. Grozila mi je zopet s celico za pocestnice. Bojim se te služabnice nasilja. Grdi me z besedami, ki jih nisem slišala nikdar poprej. Kako je mogla govoriti tiste besede, ona, ki bi morala biti služabnica Boga. Moje ustnice so se komaj dotaknile ljubezni.

Ljubezen pa je bila lepa in posvečena v borbi za naše ljudstvo. O ljubil me je bolj kot ljubijo največji ljudje, a je žrtvoval ta žar mladosti delu, ki ga je objelo vsega. Le včasih sredi poti mu je zagorelo v očeh in stisnil je svoje ustnice k mojim. Ko so vdrl v tiskarno, se ni zbal. Branil me je s svojim telesom, dokler ga niso pobili do nezvesti. Potem, ko so ga odpeljali, se je le nasmehnil. V tistem nasmehu sem prebrala tisoč besed. Bil je zadnji nasmeh, ki sem ga poprej malokrat videla na tistih ustnicah, ki so tolikokrat trepetale v srdu. Matej se ni bal niti takrat, ko se je plazil tja, kjer je bila vsaka njegova minuta posvečena smrti. Ne boji se niti sedaj, če je živ, ko bo obsojen na smrt, na to proketo, ki bo za vselej povezala njegove roke.

Tudi on je v enem izmed teh strahotnih prostorov. Tu je on, da, tu je on, prav nekje blizu med temi stenami. Slišim njegove korake, njegove misli, njegov glas. Vsako noč prihaja k meni. Iz teme se svetlika tisti okrvavljeni obraz, ki sem ga gledala poslednjikrat, ali pa je obraz blede kot mrličev. Ranjene ustnice šepetajo: »Zopet so me topli, sestra. Nisem jim izdal besedice. Ne bodo priklicali z nasiljem imen naših z mojih ustnic. V meni je malo še

krvi, a upanje je nezmagljivo. Ne bodo odtrgali z zemlje onih, ki so se zagrizli v bregove morja. Ne boj se jih, sestra. In če nama izpijejo kri — vampirji nasilja, duše nama ne bodo izpili.«

Ha, Nina, kako si mogla umeti ti vse to. Niti sanja se ti ne o našem ljudstvu, ki ga tisočkrat bolj ljubim kot ti svojega. Ukazano ti je, da me spraviš v blazno pripravljenost, v kateri bi priznala vse. Imenuješ me izdajalko in pocestnico. Budiš me devetkrat v noči. Kot strah prihajaš v mojo celico. Rogaš se s spačenim licem nad mojimi očmi. Ha, Nina, in če prideš tisočkrat kot strah, vedi, da tudi v blaznosti ne bom izpovedala. Niti blaznost ne bo ubila vere v meni. Še v blaznosti ne bom pozabila bregov in morja in ti bom kričala v obraz ime nezmagljivega Mateja.

Pred celico stopajo pazniki. Vrste se eden za drugim. Ne smejo v celice, a njihove duše kriče v pohoti. Strme skozi odprtino v vratih. Gledam v te proklete oči. Vsak korak, vsak gib roke, vsak dvig prsi so izmerile te proklete oči. Telo mi trepeta v jezi. Kričala bi v odprtino — kričala. Molčim. Prestavili bi me potem v ono celico pocestnic, kjer sem bila prvi dan. Postavili so me sedemnajstletno med ostarele izmозgane izgubljenke ceste. Zavrisnile so, ko so me pripeljali mednje. Vsa kopica se je zagnala proti meni. Od trpljenja in strasti izživete misli so hotele imeti mene, ki nisem nikdar vedela o strahotah tistih duš. Jokala sem in s klici sem prosila, naj me pustite. Razbesnele so golčale k meni. Bila sem s pestmi v razjedene obraze, v zabuhla lica, v strahotne oči. Odrivala sem roke, ki so grabile po meni, dokler ni prišla sestra Nina in me odpeljala v to celico.

Dvignila sem se zopet k lini. Roke so odrevene od truda in komaj še visi telo na železni mreži, toda oči se ne utrudijo. Čez in čez so zunaj pokrita tla z rumeno odejo. Mislim v drage pokrajine. V njih je zima sedaj. Vetrovi potujejo preko brd, preko čeri in golega brinja. Mati sedi na ognjišču. Na njenem obrazu ni več toplega nasmeha. Ustnice stiska krčevito, da bi bol duše ne zakričala glasno. V večerih prihajajo k njej. Ni več pesmi tam, kot je bila nekoč. In če bi peli, bi bila pesem težka in nevesela. Ko je ugrabljena svobodna beseda, ne more biti pesem več vesela. Nasilje je stisnilo duše tisočerm dragim v temo. Ukradli so besedo in smeh. Človeka hočejo izpremeniti v žival in ga vladati potem po svoji volji. Matej je umel in razmotril besedo stotisočkrat. Pomagala sem mu noč in dan. Sedaj pa ga ni, ki bi jim delil besedo v upanju in svobodi. V brezdelje sem obsojena. Roke so mi obdali z okovi. Ne smem govoriti. In če bi bila kričala, bi se besede ubile v teh težkih mračnih stenah. Ne bi jih slišali bratje in sestre v dragih pokrajinah.

Umiranje se je polastilo moje duše. Ne bo mi dano, da bi dvignila desnico in udarila sovražnika v lice; ne bo mi dano, da bi bila Judit. Majhna in nepoznana bom umirala v teh mračnih grobovih. Umreti bo moral tudi on, Matej, nikdar ustrašljivi mladeč, ki se je boril z dušo proti nasilju. Ne bom mu mogla vtisniti zadnjega poljuba na okrvavljene ustnice. Upornega bodo gnali sivega volka kamnitih pokrajin med čeri in mu razbili srce. Toda tudi v zadnjem hipu ne bo umrlo sovraštvo, ne bo poginila sila v njegovih očeh.

Težko in grenko je upanje. Ta zemlja ne bo skrunila njegovega trupla. Ubili bodo Mateja v domačih čereh. Burja bo napojila z vonjem njegove krvi duše nezmagljivega ljudstva. Pretilo bo skalovje, pod katerim bo ležal, to sivo večno živo skalovje.

Danes so pripeljali Žildo F. v mojo celico. »Jaz sem Žilda,« mi je rekla in mi hotela dati desnico. Polna mržnje sem se umaknila v drugi kot in strmela s sovraštvom vanjo. Pripeljali so jo, pripeljali so jo vendar enkrat. Pričakovala sem dolgo, kdaj bodo poizkusili tudi s tem. Prekrasna igralka je. Lepe lažnive oči so se uprle vame. Pričela je jokati. Solze so se ji zalesketale na košatih trepalnicah. Jaz pa sem se ji smejala z visokim porogljivim smehom. V tiskarni so mi povedali: Če te zapro in dajo sojetnico k tebi, ji ne verjemi niti besedice in čeprav bo hlinila sto dni mučenico. Vedi, da bo ona le podla vohunka. —

Ha, Žilda, povej mi svoje pravo ime, razkrij mi svoj pravi obraz. Kdo ti je dal to lepoto na obraz, da si razkrila svojo temno dušo z njim! Koliko ti bodo plačali za vsako uro, ko boš ob meni!

Govoriti hoče z menoj. »Sestra,« mi je rekla plašno in se dela, da ne more umeti mojega vedenja. Smejem se ji. Pričela je jecljati. Joka. »Zakaj me sovražiš tudi ti,« jeclja. V kot je sedla in vsa se trese. Približala sem se ji in jo hotela udariti. Zakričala je kot blazna, jaz pa sem se ji rogala z glasnim in visokim smehom. Nisem je udarila. Umaknila sem se. Naj bo tukaj, naj mi krade vohunka še ta mali prostor, še te misli uboge, ki ne bodo mogle sedaj več potovati v daljne kraje. Pridružila se je očem paznikov, ki strme skozi odprtino. Ta mi bo od blizu merila korake in misli. Vsaka ura bo težja, kot mi je bila doslej. Nina, Žilda, pazniki v zaporih Nebeške kraljice, ha, ha, prekrasen dom, svetišče zločinov! Nina, Žilda, pazniki! Zgoraj pa je bog, preiskovalni sodnik. Vsak mesec me peljejo k njemu. Toda ta bog vsemogočni ne more prebrati mojih misli. Ne morejo jih prebrati njegovi služabniki z udarci in z grobstvo svojih besed. Ni jih prebrala Nina, niso jih prebrale oči onkraj vrat, ne boš jih prebrala niti ti, prelepa igralka, prelepi angel sodnikov. Žilda sedi v kotu in spremlja vsak moj korak. »Drugam glej,« sem ji zaklicala. »Poprej ko se vrneš, ti bom ovila prste krog vratu in stisnila, da ne bo mogla nobena beseda preko tvojih lažnivih ustnic.«

Krvavi žarek večernega solnca visi skozi vlago tega prostora. Sključena sedim na ležišču in gledam telo, ki se je zvilo na drugem. Žilda se dela, da spi. Krvavi žarek je došel na njen obraz, ki je miren, kakor da bi umrl. Zamolklo odmevajo paznikovi koraki in mi bijejo v mozeg, da vsa trepetam. Zaprla sem oči. Skušam spati. Ne morem. Oči so se odprle same po sebi in se ne morejo umakniti od osvetljenega obraza. Ali je res ta prelepa deklica lažniva zločinka? Ali laže nasmeš, ki se ji je sedaj za hip prikradel na ustnice? Ali Žilda res hlini spanje?

Vstala sem in se plazim do njenega ležišča. Opazujem vsako njeno potezo. Skozi prosojno kožico na sencih sijo drobne žilice in se mi zdi, da vidim kri, ki se tiho, tiho toči po njih. Prsi se ji dvigajo enakomerno, kot da jih ne dviga dih, ampak lepa misel duše. Ali Žilda spi? Na ustnicah ji še vedno trepetata

smehljalj. Premikajo se. Šepetajo nekaj. Približala sem usta prav k njenim in poslušam:

»Bel' sei come la primavera — sai tu che...«

Ne razločim več besed — poslušam. Besede so ji nerazumljive. O čem govori — — Čujem zopet...

»Mario, fratello, sai tu com' il sole è la liberta...«

bel', bel', baccio ti gli occhi d'angelo...«

Sedaj se samo smeje, se smeje. Pa ji je naenkrat obraz teman. Zganila se je. Krvavi žarek se je premaknil z ustnic nad srce. Bela koža nad srcem je zagorela v krvavo — za hip. Nekje je utonilo solnce, nekje za širokim morjem. Tema. Bedim ob njej. Žilda ječi v spanju. Na njen obraz, ki se svetlika iz teme, se je zarisala trpkost. Zbuditi jo hočem iz težkega sna. Položila sem ji desnico na čelo in stresla glavo. Odprla je oči. Groza se je zazrcalila vanje. Odrinila me je z roko in se dvignila sunkoma. Kriči, kakor da sem ji ugrabila veličastno grozne misli. Bežim proti svojemu ležišču. Odejo sem potegnila preko glave. Ne morem slišati Žildinega glasu. Moja duša je polna groze. Krvavi žarek nad srcem. Žilda kriči. Njen glas je hripavo jokav. Kričala bi tudi jaz. Nekaj težkega me je stisnilo na prsi, ledene sluzaste težke roke — — Tolčem z rokami v prazno — — Stiskam dlani na sence — — Grabim v blazino. Žilda, Žilda! — Kričim tudi jaz. Srce mi bije v stene prsi. Slišim njegov glas. O Bog, dobri Bog! Kričim. Kaj delam? Zblaznela sem, moj Bog, zblaznela sem — —

Stražnik je udaril s pestjo na vrata: »Silenzio, puttane!«

Noč. — —

Izpraševalčeve oči so lisičje visele na mojem obrazu. Hotele so vsaj iz potez priklicati priznanje proti Mateju. Moje ustnice so bile zaprte, moj obraz maska. S kako podlim naglasom je izgovarjal njegovo ime. Zaklicala sem mu: »Pustite ga v svobodo med njegove ljudi!« Preiskovalčev obraz se je zvil v prijazno: »Kdo so njegovi ljudje?«

»Plemenitega človeka hočete ubiti!«

»Radi kakih dejanj je on plemenit človek?«

»Ljubil je samo svoje ljudstvo.«

Stražnik me je udaril. Hotela sem ga z verigo nazaj. Nina me je uklenila v svoje roke in pritegnila železje, ki se mi je zarezalo v zapestje. Zajokala sem v onemogli jezi. Odpeljali so me. Vse popoldne ležim z obrazom v vzglavnico. Vem, da Mateju ni rešitve. Umrla bi rada. Molim k nebeški Kraljici, naj mi pošlje smrt.

Žilda se mi je približala. Ne vem, ali je vohunka, ali ni. Sovražiti je ne morem več. Prijela sem jo za roko. »Pojdi, Žilda, in povej jim, če so te najeli za to, da sem kriva samo jaz. Naj sodijo mene, naj Mateja puste, naj ga puste v svobodo. Ne govori proti njemu. Mlad je in lep. Če bi ga videla, bi ne mogla govoriti proti njemu. Žilda, mlad je in lep...«

Žilda je spoznala šele sedaj, kaj sem mislila o njej. Zbežala je na svoje ležišče in noče nehati jokati, dasi ji kličem, naj se vrne k meni.

Žilda govori malo te dni. Njeno telo je slabotno in ne more prenašati vlage in hladu tega mrkega prostora. Včasih upira cele ure oči v stene. Komaj se nasmehne, če ji božam bela lica. Kadar jo zagrabi v pljučih in izpljune kri, tedaj se ji trese telo in oči ji gore v strahotno lepem siju. Hotela sem jo razvedriti s smehom, toda tudi meni je zamrl na ustnicah. Dala sem ji svoje ogrinjalo. V tej celici je mraz. Zavila sem jo v ogrinjalo kot ubogega otroka. Mene ni strah. Ne bojim se več umreti. Vendar kako bi videla rada, da bi izpustili tega lepega ubogega otroka, ki ne more prenašati teme in bi moral biti posvečen le solncu, veselju in ljubezni, a umira tu pred menoj. Vidim smrt pred njenim obrazom in se ne morem boriti proti nji. Hotela sem moliti, a ne morem več. Toda Žilda moli. Videla sem jo. Klečala je v kotu. Oči so ji bile zaprte, ustnice so se ji premikale, lice ji je slonelo na vlažni steni in roke je sklenila nad čelom v križ. Zgrozila sem se ob tej podobi. Tako so slonele nekoč mučenice, ki so se borile za ljubezen in nebo. Njihova srca so metali živalim. Kdo je dal tem prostorom ime nebeške Kraljice? Zakaj je dal tem prostorom ime nebeške Kraljice? Trpka groza mi je napolnila dušo. Še vedno vpije kri v nebo. Še vedno mečejo srca mučenic živalim.

Jaz ji govorim o Mateju, o upornem sivem volku naših gora. Pripovedujem ji o naši duši, o življenju ljudi na vzhodnih bregovih morja. In ona mi pripoveduje o Mariju, ki je bil slikar in se je hotel posvetiti le lepoti, pa se je pridružil borcem proti nasilju. Ona mu je pomagala ubežati, ko so že obkolili hišo. Ni hotel v začetku radi nje, a je ubogal, radi ljubezni in svobode za tiste, ki ga bodo čakali v strahu in upu. Preslepila je zasledovalce. Ona je vedela, kam je zbežal. Odpeljali so njo. Hočejo vedeti za njegovo bivališče, da bi ga sledili.

Objeli sva se in rekla sem ji — sestra.

Danes je odvedla Nina Žildo na prvo zasliševanje. Nasmehnila se je in mi dala roko. Moja roka je vztrepetala v njeni. Hoteli bodo vedeti Marijev naslov in imena tistih in njegove družbe. Žilda ne bo hotela govoriti.

— — — Čakam tretjo uro že in jokam — — Bliža se večer — — Mene je strah. Nekje zunaj bičajo Žildo — —

Zvečer so jo prinesli na nosilih. Ni mogla še govoriti, a oči so ji polne groze strmele po celici. Odrevenela sem stala sredi celice in vzklikala nekaj nerazumljivega, ki je bilo polno sovraštva in srda. Nina mi je stisnila roko na usta. Ugrizla sem jo do kosti in jo preklela glasno. Iztrgala sem ji Žildo in jo sama nesla na ležišče. Stisnila sem svoje lice k njenemu in z ustnicami sem ji brisala kri z obraza. Ovila je roko počasi in trpko krog mojega vratu. Razpela sem ji obleko. Mlade prsi so polne modrih lis. Dvigajo se sunkovito, da bi ugrabile nekaj zraka. Vendar šepeta sedaj Žilda ime Marija, brata. Gleda me s širokimi očmi, Skuša se smehljati. Šepeta mi njegov naslov: »On je v Bernu, ulica — —. Ne ve, kje sem jaz. Pojdi in izroči mu sestrin poljub!« — — Strmi naravnost kvišku — slišim še — — »Regina coeli« — — Strmi naravnost kvišku. Žilda, Žilda! Stisnila sem njeno glavo v svoje naročje in ji strmim v oči — Žilda! —

Žilda se smeje nepremično — ha, Žilda! — Poljubila jo je smrt. Držim jo v naročju vso noč in skušam ugreiti mrzla lica s poljubi, priklicati jo z jokom v življenje —

Njeno truplo so mi ugrabili v jutru. Krvavi žarek še za hip nad srcem —

Tema in strahoten molk vladata v celici. Sama sem, sama. Matej, moj dragi! Matej, moj fant! Matej — — Omotica mi plava skozi mozeg. Črne sence krožijo pred očmi. Matej, moj fant — — Slišim njegov glas iz strahotnih daljin. Slišim, slišim, slišim svoje ime. Klič me tiho, tiho. Slišim svoje ime, kot da ga nosijo trepetajoči žarki solnca. Hočem k njemu. Nina, spustite me! On umira, Nina, on umira — Matej, Matej! Bijem s pestmi v zid. Grizem steno. Nina, pustite me, da bo imel za trenutek človeka ob sebi. Matej, moj fant — —

Nina, ha, Nina! Prijazno se mi smeje. Zakaj? »Spomladi vas izpustimo.« Nina se smeje. Dobra si, Nina, smeješ se radi moje svobode. A kje je on, Nina! Spomladi na svobodo! A kje je on, Nina! Zima je sedaj, kje je on? Nina se smeje.

»Danes so ga ustrelili v bregovih nad Trstom.«

Ha, Nina, v bregovih nad Trstom!

STIL V ZGODOVINI GLASBE

STANKO VURNIK

(Nadaljevanje)

Kompozicionalni način je bil pri Terpandru še stari, arhaičnonomatični, ki bazira na heksametru, že Klonasovi νόμοι ἔλεγοι sredi stoletja pa so mešali heksameter in pentameter v prosti zvezi med seboj in tako podrli stari okorni arhaični arhitektonski red in normo, Arhilohos je pa baje celo avtor forme ditiramba, ki je s svojo prostostjo povsem razmajala staro arhaično nomatiko in njeno monotonost in prepustila osebni samovolji več prostosti.

Glede vsebine moramo reči, da se začenja glasba tačas rahlo nagibati od kultne k posvetni, od konvencionalnega k nekoliko osebno pobarvanemu izrazu. Terpander je še veljal za pesnika resne duhovnosti. Ohranjen imamo njegov verz za proojmion Zevsove himne, ki se glasi

Zevs, Začetek Vsega, Vodja Vsega
Zdaj Tebi nudim začetek te himne!

Vendar je Terpander rabil tudi posvetno vsebino, predvsem politično. Baje je nekoč v Sparti s svojim petjem ob liri — zadušil revolucijo. Začetkom druge mesenske vojne so se namreč Spartanci tako zelo sprli, da so jih šli Atenci mirit. Poslali so jim nekega Tirtaja in Terpandra. In ko je Terpander, kakor poroča Kasij Diodor v svojih Odlomkih, nehal peti svojo pesem, so se za-grizeni nasprotniki objeli in se v solzah spravili. Ta anekdota je za nas zelo